

Перехід до нової моделі кримінального процесу набагато складніший, ніж, приміром, зміна правостороннього автомобільного руху на лівосторонній

Олексій СИЦУК
Фото Миколи БІЛОКОПИТОВА

Усунути всі дискусійні моменти й на фініші отримати документ, «яким можна буде пишатися», – таке амбітне завдання поставив перед собою Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, на розгляді в якому перебуває проект нового Кримінально-процесуального кодексу. Готуючи законодавчий акт до другого читання, комітет провів засідання робочої групи з доопрацювання КПК, а також зустріч із делегацією експертів Ради Європи. Окрім того, на ініційованих комітетом слуханнях відомі вчені, представники судової та правоохоронної систем, адвокатури й міжнародних організацій ґрунтовно проаналізували всі новели документа та висловили низку важливих рекомендацій. Утім, чи візьмуть їх до уваги в кодексі, врешті вирішить сесійна зала.

Відкриваючи слухання, **Голова Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Віктор ШВЕЦЬ** підкреслив, що новий Кримінально-процесуальний кодекс недаремно називають «малою Конституцією», адже цей документ регулює питання обмеження державою найважливіших прав людини – на свободу та особисту недоторканність.

Віктор Швець наголосив, що найдискусійнішими є новели президентського проекту КПК щодо статусу Верховного Суду; повноважень прокурора й змісту його конституційних функцій; процедури початку досудового розслідування; суду присяжних тощо. Наприклад, відповідно до ст. 22 чинного КПК слідчий зобов'язаний усебічно, повно й об'єктивно дослідити всі обставини справи, тоді як у новому проекті він повинен шукати виключно докази вини.

– Ми повинні доопрацювати проект у такий спосіб, щоб після його прийняття суб'єкти права зако-

надавчої ініціативи не мали підстав вносити подання до Конституційного Суду про невідповідність тих чи інших положень кодексу Основному Закону, – сказав Віктор Швець.

За його словами, до другого читання проекту кодексу народні депутати подали близько 3 тисяч поправок, які можна умовно поділити на три групи. До першої групи належать поправки, врахування яких повертає нас до чинної моделі кримінального процесу. До другої – ті, що мають на меті створити в Україні західну модель кримінального переслідування.

– Ці пропозиції також можуть бути слухними, адже на Заході прокурор спрямовує розслідування та ухвалює найважливіші процесуальні рішення, а детективи працюють над розкриттям злочинів. Нам слід подумати, як саме виписати повноваження слідчого, аби він не перетворився на помічника прокурора «з термінових доручень», оскільки за невиконання вказівок слідчому загрожує

кримінальна відповідальність, – пояснив Віктор Швець. Поправки третьої групи, за його словами, спрямовані на вдосконалення проекту «з урахуванням реальної ситуації в Україні».

Віктор Швець зазначив, що багато пропозицій народних депутатів стосувалися зміни назви кодексу, бо «кримінальний» може трактуватися як «злочинний». Щоб отримати роз'яснення з цього питання, комітет офіційно звернувся до Національної академії наук України. На думку вченої ради Інституту української мови НАН України, в назві «Кримінально-процесуальний кодекс» бракує вказівки на покарання, а тому доречнішою є назва «Карно-процесуальний кодекс України».

Також Голова комітету звернув увагу на те, чи достатньо буде шести місяців для набрання чинності новим КПК, як це передбачено Перехідними положеннями, аби працівники системи кримінальної юстиції (а це більш як 500 тисяч осіб) «не тільки

прочитали його текст, а й зрозуміли, про що там йдеться».

На думку Віктора Швеця, хоч який досконалий Кримінально-процесуальний кодекс, зрештою, ухвалить Верховна Рада, та якщо в Україні не буде справедливого правосуддя, Кодекс не виконає своєї функції.

Член-кореспондент Національної академії правових наук, доктор юридичних наук, суддя Конституційного Суду у відставці Микола КОЗЮБРА зазначив, що в проєкті кодексу є чимало напрацювань, які заслуговують на підтримку. Водночас потрібно зробити все можливе, щоб покращити цілу низку положень законодавчого акта. Зокрема, йдеться про те, що в проєкті містяться сумнівні, з точки зору відповідності Конституції, норми, надмірно перебільшена роль прокуратури, «фактично знівельовано задекларовану самостійність слідчого, є суперечності у визначеному принципі змагальності, відверто спотворена сама ідея суду присяжних», – наголосив Микола Козюбра.

Академік Національної академії правових наук, доктор юридичних наук, суддя Конституційного Суду у відставці Михайло КОСТИЦЬКИЙ зауважив, що проєкт КПК представляє молода генерація людей, котрі «не нюхали пороху в прокуратурі, суді чи правоохоронних органах», а отже, не мають так

званої професійної деформації від тривалої роботи в цих системах.

– Бажання синтезувати й використати в Україні американський і європейський досвід заслуговує найвищої похвали, водночас це не означає, що вони, як і будь-які автори, не убезпечені від помилок, а тому потрібно зробити все можливе для покращення документа, – наголосив Михайло Костицький. На його думку, Кримінально-процесуальний кодекс насамперед має слугувати забезпеченню громадянам доступу до правосуддя, можливості захистити себе.

Член-кореспондент Національної академії правових наук, доктор юридичних наук, перший заступник голови Комітету з питань правової політики Сергій ГУСАРОВ вважає, що ініційований Президентом України проєкт КПК є революційним: «Це черговий крок у запровадженні якісно нової системи правових засобів захисту людини, суспільства й держави від кримінальних правопорушень. Кодекс істотно вдосконалює процедури кримінального судочинства та закріплює в них неупереджений і швидкий розгляд кримінальних справ». Говорячи про передбачене скасування стадії додаткового розслідування та скорочення термінів кримінального провадження, він зазначив, що ці новели потребують від працівників правоохоронних органів підвищен-

ня власної кваліфікації, адже вони не зможуть усунути можливі помилки в тій чи іншій справі під час додаткового розслідування, оскільки цей етап скасовується.

– Щоб покращити якість роботи слідчого, необхідно забезпечити правоохоронців сучасною спецтехнікою, підвищити рівень їхньої професійної підготовки, негайно збільшити фінансування. Якщо цього не зробити, то, знаючи реальний стан грошового забезпечення й наявну плінність кадрів, а також зважаючи на нові можливості сторони захисту, прогнозований відсоток виправдувальних вироків буде значно вищий, ніж передбачені експертами 20–25 відсотків від загальної кількості вироків, – наголосив Сергій Гусаров.

Доктор юридичних наук, заступлений юрист України Олександр МИХАЙЛЕНКО вважає, що відмова від стадії порушення кримінальної справи не відповідає традиції, історії, теорії та практиці регулювання розслідування злочинів. Він підкреслив, що деякі норми проєкту кодексу потребують уточнення. Зокрема, це стосується статті 242, яка не припускає проведення експертизи для з'ясування питань права. На думку Олександра Михайленка, окремі випадки розслідувань обставин порушення правил дорожнього руху, техніки безпеки, можуть потребувати залучення спеціалістів, що є цілком нормальною практикою.

14

Академік Національної академії правових наук, доктор юридичних наук Володимир ЗЕЛЕНЕЦЬКИЙ зазначив, що вперше тероретичне обґрунтування відсутності підстав для стадії порушення кримінальної справи було зроблене ним ще 20 років тому. Він підкреслив: термінологічне визначення «порушення кримінальної справи» якраз і має на увазі порушення провадження за заявами чи повідомленнями.

Академік Національної академії правових наук, доктор юридичних наук Олександр БАНДУРКА найдоцільнішою вважає назву проекту «Карно-процесуальний кодекс України», що відповідатиме правилам української мови. На його думку, із проекту КПК доцільно вилучити положення про те, що прокурор здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, оскільки таке розширення повноважень прокурора призведе до деформації його прокурорських функцій державного нагляду – він перетвориться на керівника слідчого підрозділу.

Також, на думку Олександра Бандурки, потребує розмежування та уточнення процесуальний статус окремих суб'єктів кримінального судочинства, зокрема обвинуваченого та підсудного. Окрім того, слід удосконалити процесуальні механізми оскарження дій та рішень органів досудового розслідування (прокурора, судді), особливо під час кримінального провадження після внесення відповідних даних до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

– Після прийняття Кримінально-процесуального кодексу «зіметься» багато проблем, але потрібно звернути увагу на такі важливі аспекти, як незалежність судової влади, освіта суддів, котрі застосовуватимуть кодекс, норми закону в контексті європейських правових стандартів, зауважив **член-кореспондент Національної академії правових наук, доктор юридичних наук Стані-**

слав ШЕВЧУК. Також він вважає, що необхідно «припинити ігри навколо Верховного Суду, повернути йому повноцінний касаційний статус».

– Проект кодексу передбачає перехід від сучасного обвинувального процесу до змагального, де сторони обвинувачення та захисту повинні стати ефективними, самодостатніми, процесуальними силами, котрі можуть на засадах рівності протистояти одна одній. Тим самим ми зможемо забезпечити баланс сторін кримінального провадження та справедливості правосуддя. Безперечно, підвищить ефективність реалізації функції захисту і те, що його представлятимуть винятково професійні учасники – адвокати, – наголосила **президент Спілки адвокатів України, заступник Голови Вищої ради юстиції Лідія ІЗОВІТОВА**. Водночас вона підкреслила, що захисник може бути лише присутнім на допиті чи під час проведення процесуальних дій, тобто є «неактивною стороною захисту», а тому в статті 42 проекту КПК доцільно замінити слова «захисник присутній» на «бере участь».

– Ми усвідомлюємо, що з часу прийняття чинного КПК минуло більш як півстоліття й кримінальне судочинство потребує докорінного оновлення. Зі свого боку, прокуратура докладе максимум зусиль для глибокого вивчення процесуальних новел кодексу, – зазначив **заступник Генерального прокурора Євген БЛАЖІВСЬКИЙ**. На його думку, перехід до нової моделі кримінального процесу буде «набагато складнішим, ніж навіть, для прикладу, перехід від правостороннього автомобільного руху до лівостороннього». Стосовно конституційності положень частини другої статті 36 проекту про те, що прокурор здійснює нагляд за досудовим розслідуванням у формі процесуального керівництва, він підкреслив, що така діяльність прокурора не суперечить статті 121 Конституції України, в якій

передбачено функцію нагляду прокурором за досудовим розслідуванням. А процесуальне керівництво – це лише одна з форм нагляду, вважає Євген Блажівський.

Голова підкомітету Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Віктор ШЕМЧУК зауважив, що положення президентського законопроекту не є звичними для практиків, у ньому дуже багато революційних новел, «які нам усім ще потрібно осмислити».

– Погоджуюся, що з прийняттям кодексу не можна зволікати, але хотілося б, щоб завдяки компромісу, діалогу науковців і практиків ми отримали остаточний варіант документа, який можна буде імплементувати в життя, навчити працювати з ним правоохоронців, – зазначив Віктор Шемчук.

На думку **віце-президента Спілки адвокатів України Павла ЛУЦЮКА**, новий кодекс працюватиме лише в разі, коли ті, хто його застосовуватиме, «не матимуть переляку перед статистикою, начальниками, можливість винесення неправдувального вироку».

– Слухання показали, що є загальна потреба в прийнятті нового Кримінально-процесуального кодексу. Ми свідомі того, що хоч який досконалий проект унесуть до Верховної Ради, його все одно піддаватимуть жорсткій критиці. Комітет прагне зробити все можливе, щоб усі дискусійні питання дістали правове вирішення. Сподіваюся, ця робота буде схвально сприйнята науковцями, фахівцями, котрі реалізовуватимуть положення нового КПК, громадянами. Наша мета – отримати професійний, демократичний Кримінально-процесуальний кодекс, який повною мірою відповідав би світовим та європейським стандартам захисту прав і свобод громадян. Його прийняття стане важливим кроком України вперед, – наголосив у заключному слові Голова комітету Віктор Швець.